Pr. cercet. dr. Liviu Petcu

BOTEZUL CREȘTIN ÎN TRADIȚIA BIBLICĂ, PATRISTICĂ ȘI ÎN INSCRIPȚIILE FUNERARE

Tipărită cu binecuvântarea
Înaltpreasfințitului
TEOFAN
Mitropolitul Moldovei și Bucovinei

Doxologia
Iași, 2020

Cuprins

Notă introductivă 11

I. Căderea protopărinților în păcat – viziunea Spiritualității Creștin-Ortodoxe 19

I.1. Starea primordială 19

I.1.1. Dumnezeu a întemeiat Raiul ca loc special pentru Adam și Eva 19

I.1.2. Creatorul i-a lăsat omului libertatea de a alege comuniunea cu El 21

I.1.3. Omul – liant între cer și pământ 22

I.1.4. Adam a fost creat cu trup și suflet, după chipul lui Dumnezeu 23

I.1.5. Omul – chip (εἰχών) al lui Dumnezeu, cu menirea de a deveni asemenea cu Dumnezeu 26

I.1.6. Lucrarea lui Adam în Eden 32

I.1.7. Starea primilor oameni era una de fericire, în armonie cu Dumnezeu, cu sine și natura externă 32

I.1.8. „Nici focul nu putea ceva împotriva omului, nici apa să-l înece, nici fiara nu-l vătăma” 33

I.1.9. Adam nu se afla la capătul final al slavei, ci la începutul ei 37

I.1.10. Rațiunea i-a fost dăruită omului pentru a-L putea cunoaște pe Dumnezeu 41

I.1.11. Adam și Eva nu erau subiecte de ale concupiscenței, suferinței și ale morții 42

I.1.12. La început, omul a fost nemuritor sau muritor? 43

I.2. Porunca dată de Dumnezeu în Rai 45

I.2.1. Porunca a fost dată atât lui Adam cât și nouă tuturor 46

I.2.2. De ce a dat Dumnezeu această poruncă și cu ce scop? Facilitatea împlinirii acesteia 47

I.2.3. Porunca dată era temporară, nu definitivă 49

I.2.4. De împlinirea acestei porunci atârna
întreaga *soartă* viitoare a omului 50
I.3. Pomii Raiului 51
I.3.1. Caracterul vegetal al pomilor Raiului 51
I.3.2. Sensul duhovnicesc al celor doi pomi 52
I.3.3. Interpretări date pomului cunoștinței binelui și răului 55
I.3.4. Cei doi pomi erau în mijlocul Raiului 59
I.3.5. Pomul cunoștinței nu a fost sădit ca tentație
pentru om de a cădea în păcat 60
I.3.6. Dacă se împărtășeau de pom făcând ascultare de
Hristos, li se făcea pricină de viață 51
I.3.7. O aplecare a omului spre cele simțuale și materiale 63
I.3.8. Proprietatea de a pricinui moartea o avea
nesocotirea poruncii 65
I.4. Ispitirea diavolului și căderea primilor oameni în păcat 66
I.4.1. Șarpele – întrupare a vicleniei și a sinuozității Satanei 66
I.4.2. *Veți fi ca Dumnezeu* 67
I.4.3. Răul cu față veselă 68
I.4.4. Omul a fost amăgit atât cu pofta trupului,
cât și cu mândria spiritului 69
I.4.5. Ispitirea propriu-zisă 70
I.4.6. Intenția de îndumnezeire a fost bună, căci era ființială,
nu însă și procedura 71
I.4.7. Nesocotirea poruncii și a sfatului lui Dumnezeu 73
I.4.8. Cu toată ispita diavolului, Adam este responsabil
pentru căderea sa 75
I.4.9. Primii oameni nu-și recunosc greșeala,
deși Dumnezeu îi ajută la aceasta 76
I.4.10. Ispitele primilor oameni ne ademenesc
și pe noi astăzi 78
I.5. Consecințele călcării poruncii 79
I.5.1. „Pentru ca răutatea să nu fie fără de moarte” 80
I.5.2. Simțul goliciunii și scoaterea din Rai 81
I.5.3. Dumnezeu le-a făcut primilor oameni
„haine de piele” 83
I.5.4. Nu suntem vinovați de păcatul strămoșesc,
dar ni se transmit urmările păcatului adamic 91
I.5.5. Creația a devenit un zid opac între noi și Dumnezeu 95

I.5.6. Chipul lui Dumnezeu din om s-a alterat, dar nu s-a desființat ... 96
I.5.7. Sintetizarea învățăturii despre consecințele căderii ... 97
I.6. Vindecarea naturii umane prin Întruparea, Jertfa și Învierea lui Hristos și însușirea de către noi a roadelor acestora ... 99

II. Sfânta Scriptură despre Botezul copiilor ... 106
II.1. Botezul. Etimologie ... 106
II.2. Necesitatea Botezului pruncilor ... 108
II.3. Porunca Mântuitorului referitoare la botez ... 114
II.4. Botezul și circumciziunea. Botezul prozeliților ... 116
II.5. Alte legăminte ale lui Dumnezeu cu poporul evreu și preînchipuiri ale botezului copiilor în Vechiul Testament ... 126
II.6. „Am botezat și casa lui Ștefana" ... 128
II.7. Pruncii au primit botezul odată cu părinții lor? ... 133
II.8. Mărturisirea credinței la Botezul pruncilor ... 135
II.9. Nașii – garanți ai creșterii pruncilor în credința ortodoxă și ai educației lor religioase ... 146
II.10. Gestul de a se boteza cineva pentru cei morți ... 158

III. Botezul pruncilor sau botezul la maturitate? Pedobaptismul în scrierile Sfinților Părinți ... 160
III.1. Botezul. Definiții și numiri ... 161
III.2. Pedobaptismul în secolele I-III ... 165
III.2.1. „Mulți bărbați și femei – discipoli ai lui Hristos încă din copilărie" ... 165
III.2.2. „86 de ani L-am slujit pe Hristos" ... 167
III.2.3. „Copiii să devină creștini" ... 170
III.2.4. Solicitarea episcopului Fidus și răspunsul Sfântului Ciprian al Cartaginei ... 171
III.2.5. Botezul copiilor – „predanie apostolică" ... 174
III.3. Botezul copiilor în secolele IV-VI ... 181
III.3.1. Practica botezării pruncilor era adânc înrădăcinată în tradiția apostolică ... 181
III.3.2. Despre combaterea celor care tergiversau botezul până la moarte ... 190

III.3.3. „Să nu lași păcatul să stăpânească în copilul tău; consacră-l încă din fașă!” 193
III.3.4. Tăierea împrejur și binefacerile adus de Botez copiilor 195
III.3.5. „A fost amânată curățirea mea prin Botez ca și când ar fi fost necesar să mă mai murdăresc…” 198
III.4. Concluzii 199

IV. Inscripțiile creștine timpurii, latinești și grecești, glăsuiesc despre practica botezării copiilor mici 202
IV.1. Catacombele Romei - *Orașul etern* 200
IV.2. VIVAS IN DEO 209
IV.3. „Când veniți aici să vă rugați... nu uitați să vă amintiți de Agape!” 217
IV.4. „QUI GRATIAM ACCEPIT DOMINI NOSTRI” 219
IV.5. Conform inscripțiilor, Mirungerea era administrată imediat după Botez, la care erau prezenți și nașii 228
IV.6. Puritatea și înflăcărarea credinței, forța nădejdii în Hristos și transfigurarea vieții prin Botez 239
IV.7. „De nu se va naște cineva din apă și din Duh, nu va putea să intre în împărăția lui Dumnezeu” 241

V. Reflecții patristice despre Botez, cu precădere ale Sfântului Grigorie de Nyssa 247
V.1. Importanța vieții sacramentale în urcușul duhovnicesc al omului spre unirea cu Dumnezeu 247
V.2. Botezul – nașterea cea de-a doua din apă și din Duh 249
V.3. Cufundarea de trei ori în apa Botezului, în numele Sfintei Treimi 255
V.4. Creștinii - unșii lui Dumnezeu, prin Botez. Măreția numelui de „creștin” comportă o responsabilitate pe măsură 258
V.5. În apa baptismală este înecată viața păcătoasă a omului 263
V.6. Prin Botez, se reface chipul lui Dumnezeu din om și se realizează asemănarea. Cel botezat dezbracă „hainele de piele” și se îmbracă în Hristos 267
V.7. Botezul nu ne oferă îndumnezeirea finală, ci ne deschide calea spre ea 270

V.8. Cel ce nu-și stinge dorința de a păcătui
este ca și cum nu a trecut prin apa Botezului 273

VI. Accente filocalice și patericale privitoare la Sfântul Botez 275

VI.1. *Filocalia* și *Patericul*. Etimologie și definiții 275

VI.2. Sfintele Taine și sfințirea omului în viziunea filocalică 278

VI.3. La Botez, diavolul este alungat din adâncul sufletului,
iar Hristos Se Sălășluiește și tronează în ființa celui botezat 280

VI.4. Momentele de părăsire a harului divin
de la omul păcătos 286

VI.5. Efectele harice ale Botezului în lumina învățăturii
Sfintei Scripturi, a *Filocaliei* și a Patericului 291

VI.5.1. Principalele metafore neotestamentare cu referire
la botez 291

VI.5.2. Tradiția filocalică despre efectele binefăcătoare
ale Botezului 296

VI.5.3. Trei mărturisiri de-ale Părinților din *Pateric*
despre efectele harice ale Botezului 300

VI.6. Sfântul Botez este desăvârșit, dar nu-i desăvârșește
pe cei ce nesocotesc poruncile divine 309

Bibliografie 317

Izvoare 317

Autori patristici 317

Dicționare, enciclopedii, colecții, manuale 326

Lucrări, studii și articole 327

Notă introductivă

Botezul, Mirungerea și Euharistia sunt Tainele inițierii creștine. În secolele primare ale creștinismului, ele erau nedespărțite: catehumenii erau mai întâi botezați, apoi uns cu Sfântul și Marele Mir urmând ca apoi să participe pentru prima dată la „Liturghia credincioșilor", și să primească cea dintâi Sfântă Împărtășanie. În aceeași ordine se administrează ele până astăzi în Biserica Orto-doxă celor ce sunt primiți în comunitatea ei hristică. Despre aceste rânduieli glăsuiesc și epitafurile de pe mormintele creș-ti-nilor din primele secole *post Christum natum*.

Botezul este Taina prin care Dumnezeu temeluiește Biserica în rolul ei de comunitate a Noului Legământ, „Israelul lui Dumnezeu" (Gal. 6, 16), cuprinzându-ne în trupul mistic al lui Hristos crucificat şi înălţat la ceruri (Rom. 6, 3-11, 11, 17-24), întru unica Taină (μυστήριον) care este Hristos Însuşi (Efes. 1, 3; 3, 33; Col. 1, 27; 2, 2).

Botezul nu este un simplu ritual sau o formă lipsită de conținut, ci este o Taină care lucrează, prin puterea lui Dumnezeu Cel în Treime lăudat, în sufletul unde există credința și pregătirea de a primi harul sfințitor. De aceea și poartă numele de „Taină", fiindcă sub forma ei văzută, lucrează, în mod nevăzut, Dumnezeu. Deci, Sfântul Botez este primul act sacramental lăsat de Mântuitorul Însuși prin care se împărtășește harul divin sub formă nevăzută și care joacă un rol mântuitor hotărâtor: „Cel ce va crede și se va boteza se va mântui" (Mc. 16, 16).

În Noul Testament, regăsim Botezul pentru prima dată în acţiunea Sfântului Ioan Botezătorul, care, conform unei modalităţi de interpretare a textului de la Marcu 1, 1-4, reprezenta

„începutul Evangheliei". Evangheliştii vorbesc de botez nu ca de un rit inventat de Ioan, ci ca de ceva atât de familiar, încât nu reclamă nicio descriere detaliată, nicio explicaţie minuţioasă.

Administrarea Tainei Botezului este o iniţiere într-o viaţă de participare crescândă în moartea şi învierea lui Hristos, o viaţă al cărei caracter esenţial constă într-o continuă repetare a morţii sinelui noului botezat şi a învierii cu Hristos. Numai în acest mod, cei botezaţi, care prin Botez au fost încorporați în Biserică – Trupul mistic al lui Hristos, cresc în Hristos ca adevărate membre ale acestui Trup. Din moment ce legătura uniunii dintre membre şi Cap este reprezentată de Duhul Sfânt, Botezul este denumit şi Botez „în", „întru" sau „cu" Duhul Sfânt. Prin urmare, botezul creştin nu ar putea începe înaintea coborârii Duhului Sfânt la Cincizecime, când Domnul Hristos, Înviat şi Înălţat la ceruri, L-a trimis pe Duhul; dar, la Botezul Domnului de către Ioan, acest eveniment a fost prefigurat când El a văzut Duhul pogorându-Se asupra Lui, nu pentru prima dată, ci într-un mod semnificativ inedit, în chip trupesc, ca un porumbel (Lc. 3, 22).

Trupul mistic al lui Hristos, în care suntem încorporaţi prin Botez, este instrumentul slujbei Sale continui: şi aşa cum Mântuitorul a venit nu să fie slujit, ci să slujească, tot aşa Biserica, Trupul Său, există nu doar pentru a asigura mântuirea membrilor săi, ci pentru a căuta şi a-i salva pe cei pierduţi. Acei membri aparţin cu adevărat lui Hristos, care, precum Moise şi Pavel, sunt mai flămânzi de mântuirea altora decât de asigurarea propriei lor mântuiri. Alegerea, care este chemarea lui Dumnezeu către oameni ca ei să aparţină Poporului Noului Legământ, este în principal o chemare la misiune însă, cu certitudine, aceasta reclamă ca și cei chemați să-şi dea răspunsul de credință. Credința este esențială pentru nașterea, înfierea și creşterea noastră în Hristos[1].

[1] Rev. John Heron, „The Theology of Baptism", în *Scottish Journal of Theology*, vol. 8, 1955, pp. 43-44.

Taina Botezului ca act haric al împreunării credinciosului cu Hristos Mântuitorul în trupul Bisericii Lui i-a preocupat îndeaproape pe toți teologii creștini din veacurile primare. Din lucrările lor reiese că pentru ei, trei erau adevărurile fundamentale în legătură cu această problemă:

– pentru a se mântui omul este dator să intre într-o foarte strânsă comuniune cu Hristos, în persoana Căruia sunt concentrate, ca într-un izvor, toate bunătățile și darurile necesare pentru mântuire, datorită acțiunii Sale răscumpărătoare;

– mântuirea personală a credinciosului nu se săvârșește doar prin unirea morală nemijlocită a omului cu Mântuitorul, ci prin încorporarea tainică și harică și prin trăirea în continuare în comunitatea Bisericii, al cărei cap este Dumnezeu-Omul, Domnul Iisus Hristos;

– a bineplăcut Domnului să indice și să statornicească un singur mijloc de încorporare în trupul mistic al lui Hristos, care este Biserica: actul tainic al Botezului prin apă și prin Duh Sfânt.

Prin botez, suntem pecetluiţi într-o a doua naştere spre viața veşnică, ca membri ai Sfintei Sale Biserici şi ca fii și moştenitori ai Împărăţiei Sale veșnice. În perspectiva acestor adevăruri dogmatice fundamentale, devin deosebit de interesante toate amănuntele înțelegerii învățăturii patristice vechi bisericești despre Taina Botezului, ca „ușă" prin care „se intră" în Biserică.

Sfântul Nicolae Cabasila († 1391), în lucrarea sa fundamentală *Despre viața în Hristos*, relevă una dintre convingerile creștinilor din vremea lui conform căreia, fericita zi a Botezului era socotită de creștini ca „zi a numelui", deoarece tocmai în această zi suntem născuți din nou și pecetluiți pentru o nouă viețuire și, în ziua botezului, noi suntem cunoscuți ca „ai lui Dumnezeu", căci „în acea zi auzim pentru prima oară că ni se spune pe nume, ca și când într-adevăr abia atunci am fi fost „cunoscuți" (Gal. 4, 9). Și «a fi cunoscut» înseamnă a fi cunoscut de către Dumnezeu ca al

Lui”[2]. Dacă în secolul al XIV-lea, ziua Botezului era sărbătorită de creștini ca „zi a numelui”, ziua trecerii din lumea aceasta a fost numită, începând cu creștinii secolului al II-lea, „dies natalis”, adică „ziua de naștere”, în sensul de nașterea pentru o altă viață, cea cerească și veșnică, lângă Dumnezeu și sfinții Săi.

În alcătuirea acestei cărți, am pornit de la învățăturile profunde și subtile ale Sfintei Scripturi și ale Sfinților Părinți ai Bisericii și ale scriitorilor bisericești, însă nu m-am ocupat, în mod special, de forma văzută, ritualică, a Sfântului Botez, ci am căutat să revelez, evitând descrierile seci și aride, înțelesul lui simbolic și, îndeosebi, efectele harice ale acestei Sfinte Taine, efecte ce trebuie permanentizate de către cel botezat pe parcursul întregii sale vieți.

În Biserica Apostolilor şi a Părinţilor, Botezul nu a fost conceput niciodată ca o ceremonie privată, ci ca un eveniment deosebit al întregii comunități. Acest aspect este indicat în desfăşurarea perioadei liturgice a Postului Mare din secolul al IV-lea, când catehumenii participau la instruirea finală de dinaintea botezului din noaptea de Paști; botezul lor reprezenta ocazia pocăinţei şi reînnoirii întregii comunităţi. La fel, mărturisirea definitivă a credinţei întregii Biserici, acel „Cred” al Simbolului de credință, era derivată din întrebările solemne adresate de preot candidatului din cristelniţa baptismală. Cine este botezat, este botezat în comunitatea unică a lui Mesia şi această credinţă comună a comunităţii în Persoana şi făgăduinţele Mântuitorului sunt cele pe care candidatul este obligat să şi le asume. Aceasta este credinţa Apostolilor şi Părinţilor, a martirilor şi asceţilor şi a tuturor sfinţilor care, în fiecare generaţie, au bineplăcut lui Dumnezeu.

Fiecare creştin este invitat să-şi asume credinţa Bisericii. Acel „Credem” al întregii Biserici trebuie să devină „Eu cred”

---

[2] Sf. Nicolae Cabasila, *Despre viața în Hristos*, studiu introductiv și traducere din limba greacă de Pr. prof. Teodor Bodogae, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe, București, 1997, pp. 51-52.

al creştinului individual, fie că este rostit de candidatul adult, ori din partea unui copil de către nașul său, cu deplina aşteptare că, la maturitate, copilul va transforma credinţa comună în a sa proprie. Prin botez, fiecare creştin devine „făptură nouă" (II Cor. 5, 17) şi este chemat să creadă şi să crească în unitatea credinţei şi a cunoaşterii Fiului lui Dumnezeu, pentru a ajunge „la starea bărbatului desăvârşit, la măsura vârstei deplinătăţii lui Hristos" (Efes. 4, 13). Botezul este începutul vieţii fiecărui credincios în Duh. Prin botez, viaţa pe pământ este atât realitate prezentă, cât şi vocaţie permanentă a fiecărui creştin de a deveni „templu al Duhului Sfânt" (I Cor. 6, 19) şi locul de sălășluire al slavei dumnezeiești (In 17, 22-24)[3].

Botezul este necesar pentru toți, din cauza stricăciunii naturii omenești prin păcat, întru Adam. Având în vedere aceasta, pornind de la scrierile patristice, în special de la cele filocalice, am considerat necesar ca, în debutul acestei cărți, să tratez, cu minuțiozitate, următoarele teme: starea primordială a primilor oameni, porunca dată de Dumnezeu în Rai, pomii Raiului, ispitirea diavolului și căderea primilor oameni în păcat, consecinţele călcării poruncii și vindecarea naturii umane prin Întruparea, Jertfa și Învierea lui Hristos și însușirea de către noi a roadelor acestora.

Întrucât au existat și probabil că încă mai există voci care susțin că botezul unei persoane ar trebui să se săvârșească doar la vârstă adultă, în capitolele al II-lea și al III-lea am argumentat biblic și patristic practica pedobaptismului sau a botezului nounăscuților și a copiilor, ajungând la concluzia apodictică potrivit căreia această practică exista atât în perioada apostolică, cât și în cea patristică și s-a transmis în același fel până în zilele noastre. Și inscripțiile funerare timpurii din secolele II-III confirmă practica pedobaptismului, întrucât textele acestora, compuse de creștini

[3] Rev. Prof. Dr Thomas FitzGerald, „Baptism and *Sacramental Economy*", în *Ecumenical Chronicle*, Vol. 54, Nr. 1, 2002, pp. 198-199.

și traduse de către subsemnatul din latină și greacă veche, glăsuiesc cu durere dar și cu nădejde fermă în Dumnezeu, că pruncii, ale căror trupuri *se odihneau* în catacombe, erau deja botezați. Am tratat pe larg tema aceasta în capitolul al IV-lea, prezentând și imagini ale epitafurilor din catacombe.

Chiar dacă se poate vorbi de o acceptare generală a botezului nou-născuților și a copiilor, practica aceasta a întâmpinat și unele rețineri. Se știe că au fost și cazuri de atitudini oscilante în legătură cu practica botezării copiilor. Vom vedea cum Sfinții Părinți critică obiceiul oportunist al acelora care amânau botezul cât mai mult posibil, chiar până în preajma morții, nu din motive de pietate însă, ci din indiferentism ori din calcul. Unii își închipuiau că își pot rândui viața într-un mod samavolnic, trăind în plăceri nepermise și săvârșind fapte lubrice, de vreme ce Botezul le va ierta toate păcatele. Ei recurgeau la botez tocmai pe patul morții ca să aibă asigurat raiul și să fie eliberați astfel de incertitudinea dobândirii lui. Aceștia sunt combătuți foarte vehement de către Sfinții Părinți, ale căror argumente imbatabile le-am concatenat în cuprinsul capitolului al III-lea.

Am dorit, de asemenea, să persist în tratarea unui subcapitol pe care l-am intitulat „Nașii – garanți ai creșterii a pruncilor în credința ortodoxă și ai educației lor religioase". Această rânduială de a cere de la cei ce se botează câte un naș, care să gireze pentru ortodoxia credinței și curăția vieții lor, este foarte veche, mergând pe firul istoriei, până la timpurile apostolice. Nașul îl „naște" − spiritual vorbind − pe copil pentru viaţa cea nouă, în Duhul Sfânt, aşa cum părinţii l-au născut pentru viaţa cea trupească. E de imperioasă trebuință ca naşul (ανάδοχος) să fie creştin ortodox, pentru că numai un ortodox poate lua asupra sa îndatorirea creșterii spirituale asupra sa şi poate garanta că va creşte pe finul său în credinţa ortodoxă şi în spiritul Ortodoxiei. Astfel, nașul, alături de părinții trupești, devine garantul vieții religioase a finului său și aceasta este o mare responsabilitate

asumată în fața Domnului Dumnezeu, întrucât la judecata divină, nașul va da răspuns și de modul în care s-a îngrijit de buna creștere și de educația religioasă a finului său. Pentru a veni în ajutorul nașilor credincioși și responsabili, am considerat necesar să ofer câteva modalități actuale prin care aceștia să-i poată ajuta, în cele duhovnicești, pe fini, aceasta desigur, în colaborare cu părinții trupești ai acestora.

În capitolele V și VI am adus în atenția cititorilor câteva reflecții patristice despre Botez, cu precădere ale Sfântului Grigorie de Nyssa, alături de o serie de cugetări sfinte și de întâmplări minunate din scrierile și din viața Părinților filocalici și cei ai *Patericului.*

O parte dintre capitolele ce compun prezenta carte au fost publicate, în decursul timpului, în revistele de teologie, din țară. Acestea au fost incluse aici într-o formă revăzută și adăugită.

Această carte constituie, printre altele, și o invitație la un *reditus ad initium*, o întoarcere la început, la momentul botezului nostru, aceasta pentru a conștientiza botezul ca începutul comuniunii harice pe care Bunul Dumnezeu l-a realizat cu noi. La botez, am făcut o alegere tranşantă: moarte sau viaţă şi, dacă altădată eram înstrăinaţi de Dumnezeu, acum ne-am unit cu El fiind imperios necesar să păstrăm această uniune pentru totdeauna. Cuvintele Sfântului Pavel, din Galateni 2, 20, conform cărora lumea e răstignită pentru el şi el, pentru lume, sunt cuvintele unei persoane care îşi aminteşte mereu de renunţarea baptismală la păcat, de mărturisirea de credinţă și de făgăduința unei vieți cu totul noi, trăite „în" și „pentru" Dumnezeu. Ca membri ai Bisericii, cu toții suntem chemați să trăim o viaţă morală şi spirituală cu totul deosebită, motivată de iubirea pentru Dumnezeu. „Sunt botezat în numele Tău, al Tatălui, al Fiului şi al Sfântului Duh" este ceva ce trebuie să credem şi să mărturisim continuu. Este ceva pentru a cărei putere certificatoare trebuie să mulţumim continuu. De la Botez, trebuie să conștientizăm

că nu mai suntem singuri, pentru că Persoanele Sfintei Treimi Și-au făcut sălaș, prin har, în adâncul ființei noastre. Aceasta implică atât schimbarea totală a vieții noastre, cât și trezvia continuă la ceea ce făptuim, vorbim și cugetăm, în fiecare clipă, pe acest pământ. Așa cum atunci când un ins se află în compania unei persoane luminate, cuviincioase, manierate etc. este atent să nu săvârșească vreun gest necugetat sau să emită, prin cuvinte, vreun gând rău, tot astfel și bunul creștin conștientizează că Dumnezeu, prin harul sfințitor al Duhului Sfânt, nu sălășluiește doar în afara lui, ocrotindu-l, ci și în întreaga sa ființă, de unde lucrează la sfințirea și la desăvârșirea lui.

Doresc să mulțumesc pe această cale Înaltpreasfințitului Părinte Mitropolit Teofan, al Moldovei și Bucovinei, pentru că a binecuvântat apariția acestei cărți. Gratitudinea mea se îndreaptă și către ostenitorii prestigioasei edituri *Doxologia* a Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, pentru buna și fructuoasa colaborare și pentru editarea și tipărirea în condiții grafice deosebite această lucrare.

În final, nutresc nădejdea că lectura acestei cărți va fi un festin duhovnicesc în primul rând pentru iubitorii de teologie patristică, postpatristică și de istorie bisericească universală, profesorii de Teologie și de Religie, doctoranzi, studenţi, elevi seminarişti, monahi, cercetători în domeniile Teologie Biblică și Liturgică, Antropologie, Aghiografie, Spiritualitate, pentru specialiștii în limbi clasice și pentru preoți – căci se constituie într-un instrument util în pregătirea catehezelor și a predicilor pentru Taina Sfântului Botez. Nu în ultimul rând, îmi exprim speranța că această carte va fi folositoare pentru toți credincioșii Bisericii noastre, atât pe plan academic cât și pe cel duhovnicesc, că ea va duce la o înțelegere mai bună a credinței ortodoxe dar și la sporirea virtuții și la intensificarea vieții creștine a tuturor celor ce o vor citi și vor dori să transpună în practică învățăturile, sfaturile și îndemnurile cuprinse în ea.

III. Botezul pruncilor sau botezul la maturitate? Pedobaptismul în scrierile Sfinților Părinți

În discuția sa asupra Botezului, în lucrarea *Christian Theology*, Millard Erickson, de confesiune baptistă, face această declarație privind practica istorică a botezului nou-născutului: „Una dintre cele mai semnificative considerații se referă la lipsa oricărei indicații ferme că nou-născuții ar fi fost botezați”[327]. Autorul plasează răspunderea apărării demersului acestui Botez asupra celor care mărturisesc și practică botezul nou-născuților, în contextul a ceea ce el consideră a fi lipsa probelor care să susțină legitimitatea actului în sine.

Această învățătură și practică a botezării nou-născuților și a copiilor merită cu certitudine apărată. Dumnezeu a făgăduit că Botezul, însoțit de credința lucrătoare prin iubire, va aduce mântuirea și slava veșnică. A refuza cuiva acestea, fie el tânăr sau bătrân, reprezintă o practică ce nu își are rădăcini nici în Sfânta Scriptură, nici în tradiția apostolică și patristică.

În demersul nostru, avem intenția de a arăta, în ordine cronologică, pe baza mărturiilor post-apostolice și patristice, a istoriei Bisericii vechi – însă fără a avea pretenția de a fi exhaustivi –, că declarația lui Erickson și altele asemenea acesteia sunt false

[327] Millard Erickson, *Christian Theology*, Baker Academic, 1998, p. 1111. De bună seamă că Erickson nu e singurul care susține această idee eronată, însă nu am considerat necesar să-i mai amintim și pe alții – cei mai mulți dintre neoprotestanți – care împărtășesc această eroare. Vor mai fi limpezite unele obiecții pe parcursul acestei lucrări. E necesar să precizăm aici că în Biserica Ortodoxă nu a existat vreo polemică în legătură cu botezul copiilor, acesta fiind considerat ca o realitate primar-creștină.

fiindcă, în realitate, există numeroase indicații că nou-născuții erau botezați.

Vom trata problema din titlu, adresându-ne obiecțiilor care au fost ridicate contra acestor mărturii și indicând că cel mai bun răspuns la întrebarea legată de practica post-apostolică și patristică a pedobaptismului este, pur și simplu, un peremptoriu „da".

III.1. Botezul. Definiții și numiri

Botezul nu este o lucrare umană, ci renaștere de sus, pusă în practică prin „apă și Duh", care ne introduce în viața Bisericii. Este un ritual de încorporare în comunitatea creștină. La acest moment, continuitatea cu evenimentele trecutului este fundamentată. Pentru evrei, botezul prozeliților era un ritual de primire în comunitatea evreiască, adică în Israel, iar botezul lui Ioan era un ritual de adeziune într-un Israel pregătit să-și întâmpine Dumnezeul. Există premisa că botezul creștin ar trebui considerat ritual al încorporării în noul Israel[328]. Botezul este o Sfântă Taină prin care cel botezat este primit într-o comunitatea nouă, îndumnezeită, în Biserica lui Hristos.

Potrivit învățăturii Bisericii Ortodoxe, Botezul este acea Sfântă Taină instituită de Mântuitorul, în care, prin întreita afundare în apă, în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, cel ce este botezat este curățit de pata păcatului strămoșesc și de toate păcatele făcute până la Botez, renaște spre o nouă viață spirituală și devine membru al trupului tainic al Domnului.

Nu poate mintea omenească să cuprindă, nici limba să exprime minunea ce se petrece în Taina Botezului. Acesteia îi oferim diferite numiri și o circumscriem în arătările ei, pentru a putea încerca să o înțelegem pe cât posibil la nivel uman. În substanța ei însă, ascunde o taină pe care n-o putem desluși în întregime.

---

[328] Rev. Professor T. W. Manson, „Baptism in The Church ...", p. 392.

Botezul este simultan moarte și naștere nouă, spălarea păcatelor și darul „apei vii" promise de Hristos Domnul, iertarea și înfierea de către Duhul Sfânt, dezbrăcarea de mortalitate și îmbrăcarea cu haina nestricăciunii. Cristelnița baptismală este „pântecul" din care ia naștere nou-născutul creștin, precum subliniază Clement Alexandrinul: „(...) ne-am născut din pântecele apei"[329], și loc al încorporării noastre în viața Bisericii, izvorul nemuririi, poarta Raiului, intrarea în împărăția lui Dumnezeu, curățire, pecete, baie a renașterii etc. Toate acestea sunt înțelesuri pe care Părinții le-au văzut în această Taină, și pe toate vom continua să le afirmăm[330]. Atât în Sfânta Scriptură, cât mai ales în Sfânta Tradiție, Botezului i se dau multe și foarte variate numiri, după cum spune Sfântul Grigorie de Nazianz „fie pentru bucuria cea mare pe care o avem de pe urma lui, fie pentru multele binefaceri aduse de el"[331].

Părinții și Scriitorii bisericești au atribuit Botezului o lucrare tainică și mântuitoare. Atunci când vorbesc despre Botez, aceștia ne pun în atenție mai multe numiri care, de cele mai multe ori, revelează de fapt efectele binefăcătoare ale primirii Sfântului Botez și momentele părții văzute ale acestuia. Vom oferi doar câteva exemple. Astfel, Clement Alexandrinul scrie că botezul „se numește baie, pentru că suntem curățiți de păcate; se numește harismă, pentru că ni se șterg pedepsele pentru păcate; se numește luminare, pentru că privim acea sfântă lumină mântuitoare, în care vedem cu pătrundere Dumnezeirea; se numește

---

[329] Clement Alexandrinul, *Stromatele*, stromata a IV-a, cap. XXV, 160.2., traducere, cuvânt înainte, note și indici de Pr. D. Fecioru, în col. *PSB*, vol. 5, Editura IBMBOR, București, 1982, p. 305.

[330] Rev. prof. Thomas FitzGerald, „Baptism and Sacramental Economy", în *Ecumenical Chronicle*, vol. 54, Nr. 1, 2002, p. 199.

[331] Sf. Grigorie de Nazianz, *Cuvântarea a XL-a, Despre Sfântul Botez*, IV, *PG* XXXVI, col. 361D. Vezi și Arhid. prof. dr. Constantin Voicu, *Studii de Teologie Patristică*, Editura IBMBOR, București, 2004, p. 381.

desăvârșire, pentru că nu-i lipsește nimic"[332]. În viziunea Sfântului Vasile cel Mare, Botezul este „răscumpărare pentru cei robiți, iertare greșelilor, moarte păcatului, renaștere sufletului, haină luminoasă, pecete neatacată, căruță către cer, pricinuitoare a Împărăției cerurilor, harul înfierii"[333]. La rândul său, un alt mare Capadocian, anume Sfântul Grigorie Teologul, consideră Botezul a fi „cel mai bun și cel mai de preț dintre toate darurile lui Dumnezeu"[334]. În alt loc, același Părinte enumeră mai multe numiri care se dădeau Sfântului Botez, scriind: „Îl numim dar, har, Botez, ungere, luminare, veșmântul nestricăciunii, baia renașterii, pecete și tot ce este mai de preț. Dar, căci se dă celor ce nu aduc nimic; har, căci se dă celor datornici; Botez, ca unul ce îngroapă păcatul împreună în apă; ungere, căci e sfânt și împărătesc; luminare, căci este strălucire; veșmânt, căci este voalul care acoperă rușinea; baie, căci este spălare; pecete, căci este păstrare și semn al stăpânirii"[335].

Sintetizând efectele îndumnezeitoare ale Tainei celei sfinte, prin care omul renaște din apă și din Duh și primește de la Dumnezeu înfierea, Sfântul Nicolae Cabasila exclamă: „Acest Botez este pecetea vieții veșnice și nașterea cea nouă în Dumnezeu, pentru a nu mai fi doar fii ai oamenilor muritori, ci ai veșnicului Dumnezeu, și pentru ca zestrea noastră permanentă și statornică să fie de a participa la natura divină și de a fi ridicați deasupra tuturor lucrurilor care există"[336]. Sintetizând efectele botezului, Sfântul Nicolae Cabasila ne învață „Botezul este numit: *naștere*,

---

[332] Clement Alexandrinul, *Pedagogul*, cartea I, cap. VI, 26.2., traducere, introducere, note și indici de Pr. D. Fecioru, în col. *PSB*, vol. 4, Editura IBMBOR, București,1982, p. 181.

[333] Sf. Vasile cel Mare, *Omilii și cuvântări*, omilia a XIII-a, V, traducere, introducere, note și indici de Pr. D. Fecioru, în col. *PSB*, vol. 17, Editura IBMBOR, București, 1986, p. 493.

[334] Sf. Grigorie Teologul, *Cuvântarea a XL-a, Despre Sfântul Botez*, III, *PG* XXXVI, col. 361.

[335] *Idem*, *Cuvântarea a XL-a despre Sfântul Botez*, IV, *PG* XXXVI, col. 361D-364A.

[336] Sf. Irineu de Lugdunum, *Demonstrația propovăduirii apostolice*, 3, Traducere, introducere și note de Prof. dr. Remus Rus, Editura IBMBOR, București, 2001, p. 67.

renaștere, creare din nou, pecete; dar tot așa de bine i se mai spune și *baie* și *ungere* și *luminare* și *dar al lui Dumnezeu*, – cuvinte care toate vor să spună același lucru, și anume că primirea Botezului este prima condiție pentru cei ce se află cuprinși de dorința de a duce o viață în Hristos. Și de fapt, cuvântul *naștere* nici nu pare a însemna alt lucru decât tocmai aceasta. Cât despre cuvintele *naștere din nou* și *creare din nou*, ele ne spun că cei care prin mijlocirea Botezului au fost născuți și aduși la o nouă viață avuseseră această viață încă de mai-nainte, dar au pierdut-o și o regăsesc prin această Taină – întocmai ca și marmora unei statui stricate, pe care meșterul o cioplește din nou ca să i se dea frumusețea de la început. Dar și în ce privește roada spălării prin Botez, ea dă omului o formă și o înfățișare nouă, și anume pune pe sufletele omenești o pecete, un chip care le leagă de moartea și de Învierea Mântuitorului.

De aceea chipul acesta se și numește *pecete*, pentru că le însemnează cu chipul împăratului și întru asemănare cu Dumnezeu. Și întrucât forma îmbracă, așa zicând, tot trupul, își ascunde părțile mai urâte, atunci îi spunem Botezului *baie* și *haină.* Tocmai pentru a arăta că acesta e rostul *hainei* și al *pecetei*[337]. Sfântul Pavel vorbește câteodată că Hristos lasă în sufletele oamenilor tiparul înfățișării și al formei Sale, iar altădată îi îmbracă pe creștini precum o haină. Astfel se zice despre cel trecut la legea creștină că «s-a îmbrăcat întru Hristos» și s-a botezat: «Fiii mei, pentru care din nou sufăr durerile nașterii, până în clipa în care Hristos va lua chip în voi» (Gal. 4, 19), iar în alt loc: «Iisus Hristos S-a înscris înlăuntrul sufletelor voastre, și încă sub formă de om răstignit» (Gal. 3, 1). Tot Sfântul Pavel scrie către galateni următoarele: «Câți în Hristos v-ați botezat, în Hristos v-ați și-mbrăcat» (Gal. 3, 27)"[338].

Iată și alte diverse denumiri ce i s-au dat botezului:

---

[337] *Pecetea* este și semnul nerepetării, al indelebilității.

[338] Sf. Nicolae Cabasila, *Despre viața în Hristos*, Studiu introductiv și traducere din limba greacă de Pr. prof. Teodor Bodogae, Editura IBMBOR, București, 1997, pp. 50-51.

1. *Baie, scăldătoare* (λουτρόν, *lavracum aquae*) – Clement Alexandrinul, Sfântul Iustin Martirul, Sfântul Ioan Hrisostom și Tertulian;

2. *Baia pocăinței* (τό λουτρόν, τῆς μετάνοιας) – Sfântul Chiril al Ierusalimului;

3. *Botezul dumnezeiesc și de viață făcător* (θείον χαί ζωοποιοῦν) – Sfântul Chiril al Ierusalimului;

4. *Izvor sfânt* (*fons sacer*) – Fericitul Augustin în *De civitate Dei*;

5. *Apa vieții* (ὕδορ τῆς ζωῆς) – Barnaba și Sfântul Iustin Martirul și Filozoful;

6. *Taina apei* (*sacramentum aquae*) – Tertulian;

7. *Apa spre viața veșnică* (το υδορτηός ξὼης αιωνίον, aqua vitae aeternae) (In 4, 14);

8. *Sigiliu* (σραγίς, *signum sigillium*) – referindu-se la puterea pe care o imprimă în suflet, ca în *Constituțiile Apostolice* și la Tertulian;

9. *Renaștere* (ἀναμέννησις) – Sfântul Iustin Martirul și Filozoful;

10. *Arvuna Duhului Sfânt* (II Cor. 5, 5) (τὸν ἀρράβῶνα τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου) – Sfântul Chiril al Ierusalimului;

11. *Lumină, luminare* (φῶσ, φώτισμα) – Sfântul Iustin Martirul și Filozoful, Clement Alexandrinul etc.

12. *Sfințire* (ἁμασμός - *sanctificatio*) – Sfântul Grigorie de Nazianz;

13. *Iertarea păcatelor* (*remissio peccatorum*) – Fericitul Augustin;

14. *Apă mântuitoare* (*aqua salutaris*) – Sfântul Ciprian[339].

III.2. Pedobaptismul în secolele I-III

III.2.1. „Mulți bărbați și femei – discipoli ai lui Hristos încă din copilărie"

Dovezi în sprijinul doctrinei botezului nou-născuților și a copiilor regăsim la începutul epocii post-apostolice, acestea

[339] Pr. Dumitru V. Georgescu, *Studiu introductiv. Taina Botezului*, în Sfântul Vasile cel Mare, *Despre Botez*, traducere și studiu introductiv de pr. Dumitru V. Georgescu, în col. *Comorile pustiei*, vol. 32, Editura Anastasia, București, 1999, pp. 16-17.

acumulându-se treptat până în jurul anului 400 d.Hr. Aceste dovezi timpurii nu sunt vulnerabile, nu comportă incertitudini, ci sunt cât se poate de limpezi. Spre exemplu, Sfântul Iustin Martirul și Filosoful (100?-160), care experimentase creștinismul atât în Asia Mică, cât și în Roma, declară că are cunoștință de „mulți bărbați și femei de 60-70 de ani care fuseseră discipoli ai lui Hristos încă din copilărie (ἐκ παίδων)"[340]. Pe aceștia îi oferă ca paradigme de trăire creștină aleasă, nutrind dezideratul de a se arăta în tot neamul de oameni astfel de ființe. Biblistul Joachim Jeremias susține că această ultimă frază și verbul utilizat (μαθητεύειν) trebuie să însemne că aceste „persoane erau botezate ca nou-născuți în perioada dintre anii 80 și 95 d.Hr."[341], deci încă din secolul I, adică atunci pe când trăiau unii din apostoli. Kurt Aland[342], pentru care propoziția înseamnă „fuseseră instruiți în credința creștină încă din copilărie și crescuți ca membri ai unei familii creștine", a reușit să declanșeze o analiză mai precisă din partea lui Jeremias, deși ultimul continuă să insiste că în „copilăria timpurie" „deveniseră discipoli ai lui Hristos" și că avem aici o aluzie certă la botez[343]. Se admite și că în ritualul prezentat de Sfântul Iustin Martirul și Filosoful, nou-născuții (sau bebelușii) se aflau sub

---

[340] Sf. Iustin Martirul și Filosoful, *Apologia I*, XV, traducere, introducere, note și indici de Pr. prof. dr. Teodor Bodogae, Pr. prof. dr. Olimp Căciulă, Pr. prof. dr. Dumitru Fecioru, în vol. *Apologeți de limbă greacă*, Editura IBMBOR, București, 1997, p. 46. David F. Wright, „The Origins of Infant Baptism – Child Believers' Baptism?", în *Scottish Journal of Theology*, 40 (1987), pp. 1-23 și p. 7, comentează acest text, folosindu-l ca argument pentru pedobaptism.

[341] Joachim Jeremias, *Infant Baptism in the First Four Centuries*, London, 1960, p. 72.

[342] J. Jeremias a avut de dus, pe această temă a pedobaptismului, o polemică acerbă cu Kurt Aland care nu a cedat forței argumentelor celui dintâi. Astăzi nu se tăgăduiește faptul că Jeremias a sintetizat și a relevat, într-un mod care nu permite o opoziție sustenabilă, argumentele pentru susținerea practicii botezării copiilor în comunitatea creștină primară.

[343] Kurt Aland, *Did the Early Church Baptize Infants?*, London, 1963, pp. 73-74; Joachim Jeremias, *The Origins of Infant Baptism*, London, 1963, pp. 55-58.

aripa ocrotitoare a candidaților maturi (a părinților), dar mai curând într-o formă neevidentă, nu prea *vizibilă*, ca la Sfântul Ipolit al Romei, precum vom vedea câteva pagini mai încolo. Concluzionând, putem preciza că mărturia Sfântului Iustin este o dovadă certă că pruncii erau botezați chiar din secolul I.

III.2.2. „86 de ani L-am slujit pe Hristos"

Alte argumente cât se poate de clare se pot deduce din alte două mărturii la persoana întâi, legate de îndelungate vieți creștine la sfârșitul secolului al II-lea – mărturisirea Sfântului Policarp, episcopul Smirnei: „86 de ani L-am slujit (pe Hristos)" și cea a lui Policrat: „Am trăit întru Domnul 65 de ani"[344]. Ultima aparține perioadei 190-191 d.Hr., ceea ce îi permite lui Jeremias să conchidă că Policrat[345] „a fost botezat pe când era copil, în jurul lui 125 d.Hr.".

Martiriul Sfântului Policarp al Smirnei este datat în anul 156, ceea ce înseamnă că Sfântul Policarp a beneficiat de un Botez al nou-născutului, încă din secolul I[346]. Această mărturisire a Sfântului Policarp este considerată a fi cea mai veche referință la botezul pruncilor[347].

Făcând referire la mărturia Sfinților Părinți și a scriitorilor bisericești, Sfântul Irineu de Lugdunum († 202), originar din Asia Mică și care a fost discipol al unui ucenic al Apostolilor, și

---

[344] J. Jeremias, *Infant Baptism in ihe First Four Centuries ...*, pp. 59-63; Kurt Aland, *op. cit.*, pp. 71-73; Joachim Jeremias, *The Origins of Infant Baptism...*, pp. 58-62.

[345] A fost episcop al Efesului, printre ucenicii săi se pare că s-a numărat și Sfântul Irineu de Lyon.

[346] Întrucât această mărturisire privind neîndoielnic timpul de când s-a botezat o făcea în anul 156, rezultă că a primit Botezul în jurul anului 70 „în vârsta fragedă a copilăriei"; vezi Prof. J. Jeremias, *Hat die Urkirche die Kindertaufe geübt*?, ed. a II-a, Göttingen, 1949 și Pr. prof. Dr. Grigore T. Marcu, „Botezat-a pruncii Biserica primară?", în *Mitropolia Olteniei*, Anul VIII (1956), Nr. 4-5, pp. 177-186.

[347] Everett Ferguson, *Early Christian Speak. Faith and Life in the First Three Centuries*, Sweet Publishing Company, Austin Texas, 1971, p. 59.

anume al Sfântului Policarp († 156), care, la rândul său, a fost ucenic al Sfântului Ioan Evanghelistul, spune că Domnul Hristos a venit ca pe toți să-i mântuiască, să-i renască, pe toți care primesc de la El nașterea ce-a de-a doua: pe sugari și pe copii, pe băieți și pe tineri și pe bătrâni („infantes et parvulos et pueros et seniores")[348]. De aceea a venit în toate vârstele: făcându-se prunc pentru prunci și sfințindu-i pe prunci, mic pentru cei mici și sfințind însăși vârsta pe care aceștia o aveau[349].

Lucrarea Sfântului Irineu din care am citat – *Adversus haereses* – a fost scrisă în jurul anului 180. Cunoștințele sale despre creștinism și răspândirea lui cuprindeau Asia Mică și Roma, dar și Galia. În pasajul de mai sus, existent doar în latină, el include *infantes, parvuli* și *pueri* în rândul celor de „toate vârstele omului" pe care a venit Hristos să-i mântuiască, sfințindu-i, aceștia fiind „renăscuți (*renascuntur*) prin El întru Dumnezeu"[350]. Prin cuvântul „renăscut" avem o referință evidentă la Botez, cuvintele care îi urmează indicând clar că nu există o limită de vârstă[351]. Totul pivotează în jurul verbului. Jeremias angajează la maximum acest argument în disputa cu Aland și accentuează pe bună dreptate că referința presupune practica botezului nou-născutului (inclusiv botezul copilului[352]), care trebuie, prin urmare,

---

[348] Sf. Irineu de Lugdunum, *Adversus haereses*, II, 22, 4, *PG* VII, col. 787.

[349] *Ibidem*, col. 784.

[350] H. Kraft, *Texte zur Geschichte der Taufe, besonders der Kindertaufe in der Alien Kirche*, Berlin, 1969, p. 10; Jeremias, *Infant Baptism in the First Four Centuries* ..., pp. 72-73; Kurt Aland, *op. cit.*, pp. 58-59; Joachim Jeremias, *The Origins of Infant Baptism* ..., pp. 62-63.

[351] Kurt Aland respinge această interpretare, susținând că este scoasă din context (*op. cit.*, p. 58). Autorul are dreptate în măsura în care contextul acestui pasaj se referă la Iisus ca Mântuitor al oamenilor de orice vârstă; și totuși cu mențiunea renașterii, botezul este în mod clar în mintea Sfântului Irineu mijlocul prin care Iisus aduce mântuirea, chiar și nou-născuților. Din nou, o dovadă în favoarea acestei doctrine.

[352] Retroversiunea lui A. Rousseau și L. Doutreleau în ediția din Sources Chrétiennes, vol. 293, Paris, Éditions du Cerf, 1982, p. 286, sugerează că termenii grecești erau βρεφος (sau νήπιος), νήπιος (sau παιδίον) și παῖς.

să dateze cu cel puțin două decenii înainte de scrierile Sfântului Irineu, adică, în jurul lui 150. Aceasta este cu aproximație data descrierii iustiniene a botezului după cum era el administrat în Roma și, poate, și în Asia Mică[353]. Dovezile Sfântului Irineu sunt valabile pentru Roma și pentru Galia.

Kurt Aland menționează în apărarea sa și referința părintelui apostolic Herma la practica baptismală, care este și ea asociată Romei, în jurul mijlocului secolului al II-lea, și ia în considerare *prima facie* numai receptorii responsabili[354]. Semnificația tăcerii unei astfel de surse este o problemă importantă, datorită faptului că textele care se referă la procedura baptismală doar în termeni relevanți numai pentru candidații care sunt capabili să vorbească pentru ei înșiși sau să acționeze responsabil (de exemplu, se supun instrucției catehetice sau postului) aparțin și *Didahiei*, lucrare pe care majoritatea specialiștilor o datează în anul 100. Aland consideră că aceste documente elimină automat nou-născuții și copiii de vârste mici[355].

În primul rând, aranjamentele care țin de ritualul iudaic sunt adeseori construite pentru a se adapta adulților, chiar în cazuri, cum ar fi botezul prozeliților, când este cunoscut că luau parte și nou-născuții. În al doilea rând, Tertulian și Sfântul Ipolit par invariabil să se refere la botezul persoanelor mature, și totuși știm din propriile lor mărturii că în Botez erau incluși și nou-născuții. Jeremias combină atunci aceste două perspective în sprijinul tezei sale mai generale asupra corespondenței dintre botezul evreiesc al prozeliților și botezul creștin primitiv, combătând punctul de vedere al lui Aland. Referitor la această *tăcere* a *Învățăturii celor doisprezece Apostoli* sau a *Didahiei*, precum și a lui Herma, putem conchide și noi limpede că era un gest firesc

---

[353] Sf. Irineu, *Apologia I*, 61, în *col. cit.*, pp. 88-90; a se vedea și Kurt Aland, *op. cit.*, pp. 54-55.

[354] Kurt Aland, *op. cit.*, p. 54.

[355] *Ibidem*, pp. 53-54. A se vedea și David F. Wright, *op. cit.*, p. 9.

din partea Apostolilor și a ucenicilor lor ca, mai întâi, după Cincizecime, să depună stăruința de a-și îndrepta misiunea către cei maturi, către adulți, căci ei trebuiau mai întâi creștinați, și apoi asupra copiilor acestora, cu care se putea *întâmpla* ceea ce s-a petrecut atunci când Sfântul Pavel a botezat familii întregi de convertiți: „casa lui Ștefana", a temnicerului din Filipi, a Lidiei (Fap. 16, 14-15, 30-34; I Cor. 1, 16) etc. Cu alte cuvinte, nou-născuții și copiii puteau fi botezați ori odată cu părinții lor, ori mai târziu, după creștinarea părinților lor. Mai subliniem și faptul că scopul scrierii lucrării *Păstorul* de către Herma nu constă nicidecum în tratarea temei botezului, ci fondul acestei lucrări constă dintr-o predică a penitenței, cu caracter apocaliptic, arătând că această pocăință nu va fi nefolositoare, dacă se cunoaște felul în care ea trebuie împlinită.

III.2.3. „Copiii să devină creștini"

O altă operă care face referire la pedobaptism este *Apologia* lui Aristide. Ea a fost scrisă probabil în timpul domniei împăratului Adrian (117-138). Aristide dezbate în amănunt viața morală și socială a creștinilor din timpul său, ca manifestare practică a convingerilor și trăirilor lor religioase. Ei îi instruiesc pe servitori, servitoare și copii (când îi au), „făgăduiesc că îi vor creștina pentru dragostea ce le-o poartă, iar, după ce i-au creștinat, îi numesc «frați», eliminând orice deosebire între aceste categorii sociale. Creștinii se poartă cu smerenie și bunătate"[356]. Pasajul acesta pertinent (rămas nediscutat de către Jeremias și abordat de Aland) descrie deci creștinii ca încercând să convingă (πείθουσιν) orice sclav bărbat sau femeie din gospodărie, „sau copiii (τέκνα)", să devină creștini[357].

---

[356] *Cf.* Preot prof. dr. Ioan G. Coman, *Patrologie*, vol. I, Editura IBMBOR, București, 1984, p. 256.

[357] *Apology*, 15, 6 citat de H. Kraft, *Texte zur Geschichte der Taufe …*, pp. 2-3); a se vedea și Kurt Aland, *Did the Early Church Baptize Infants?*, London, 1963, pp. 57-58; Joachim Jeremias, *The Origins of Infant Baptism ...*, pp. 43-48, p. 40.

Înainte de anul 209, în Roma, și posibil și în Africa de Nord, botezul nou-născuților devenise rutină pentru credincioșii profesanți. Sfântul Irineu implică faptul că, în jurul mijlocului secolului al II-lea, nou-născuții erau botezați în Galia de Sud și probabil în Roma și Asia Mică. Unele dovezi pot fi cel mai bine interpretate cu referire la botezul copiilor de vârste fragede, dovezi furnizate de Sfântul Ipolit. Numeroase inscripții nu ne permit să determinăm dacă acei copii creștini fuseseră botezați ca nou-născuți sau ulterior, dar unele relevă că, în secolul al III-lea, se practica botezul de urgență al nou-născuților și copiilor mai mari[358].

Începând cu veacurile III-IV, aproape fiecare scriitor creștin, care a tratat fie și tangențial această temă a pedobaptismului, poate fi invocat în sprijinul acestei practici apostolice a botezării nou-născuților și a copiilor. Din veacul al III-lea, problema botezării copiilor a fost supusă unor largi dezbateri și în sinoade.

III.2.4. Solicitarea episcopului Fidus și răspunsul Sfântului Ciprian al Cartaginei

De pildă, un anume Fidus – episcop african –, era în nedumerire: va trebui ca botezul pruncilor să se săvârșească în a opta zi asemenea Tăierii împrejur a pruncilor din Vechiul Testament? Și scriitorul bisericesc Tertulian amintește că unii creștini au

---

Pentru Aland, textul plasează explicit botezul copiilor creștinilor ulterior obținerii pătrunderii psihice necesare, deci nu înainte de vârsta de câțiva ani. Jeremias interpretează referința ca indicând copiii sclavilor, într-un alt caz de botez în cadrul „casei". David F. Wright opiniază că, din moment ce una sau două caracteristici din acest text înșelător de simplu vin în favoarea lui Jeremias, cum ar fi menționarea copiilor imediat după sclavi, explicația lui Aland pare a fi mai naturală. În viziunea lui Wright, pentru ca versiunea lui Jeremias să aibă mai multă greutate, ar fi necesară sintagma „și copiii", nu „sau copiii", după cum reiese din versiunile greacă și siriană. Oricum ar fi însă, Aristide este și el un martor la o formă a botezului copiilor sau tinerilor credincioși (vezi David F. Wright, *op. cit.*, pp. 1-23, pp. 10-11).

[358] David F. Wright, *op. cit.*, p. 21.

lansat o asemenea întrebare[359]. Aceasta a dat ocazie Sfântului Ciprian – episcopul Cartaginei – să convoace un Sinod la anul 252. Sfântul Ciprian, în unire cu un sinod de 70 de episcopi și în numele acestora îi răspunde episcopului Fidus, menționând că nu numai de la 8 zile înainte se poate boteza copilul, ci chiar îndată după naștere[360]. Deci astfel, ei apără, împotriva colegului lor Fidus – „iubitului frate", practica administrării botezului îndată după nașterea pruncilor, explicându-i că nu trebuie să îndepărtăm pe nimeni de la Botez și de la harul lui Dumnezeu, Care este bun și îndurător cu toți. Ceea ce trebuie să se păzească de către toți este mai ales grija față de cei de curând născuți, care merită deosebita atenție și bunăvoința lui Dumnezeu.

Redăm în continuare epistola trimisă lui Fidus, conținând informații de maxim interes pentru tema tratată de noi.

„...În ceea ce privește pricina copiilor, despre care ai spus că nu trebuie botezați mai înainte de a doua sau a treia zi de la naștere, și că ar trebui luată în seamă rânduiala vechii circumciziuni[361] și, prin urmare, nou-născutul să nu fie botezat și sfințit înainte de ziua a opta. Sinodul nostru a hotărât în cu totul alt fel. Punctul tău de vedere n-a fost aprobat de nimeni, ci noi toți am judecat mai degrabă că nu trebuie refuzate nici unui om venit pe lume mila și harul lui Dumnezeu. De vreme ce Domnul spune în Evanghelie: «Fiul Omului n-a venit ca să piardă sufletele oamenilor, ci ca să le mântuiască» (Lc. 9, 56), pe cât ține de noi, dacă se poate face acest lucru, nici un suflet nu trebuie pierdut....

---

[359] Tertulian, *Despre botez*, 18, în *PL* I, col. 1221.

[360] Sf. Ciprian, *Epistola LIX*, *De infantibus baptisandis*, în *PL* III, col. 1047; în ediții critice, această epistolă poartă numărul LXIV; vezi și *Idem*, *Momenta veterum*, I, 1014-1019, în *PL* III, col. 1056.

[361] Sfinții Părinți stăruiesc adesea asupra botezării pruncilor pornind de la analogia dintre Botezul creștin și Tăierea împrejur din Vechiul Testament care se aplica pruncilor la opt zile. Analogia a fost făcută mai întâi de Sfântul Apostol Pavel când scrie colosenilor că Botezul este „tăierea împrejur nefăcută de mână" (Col. 2, 11).

IV. Inscripțiile creștine timpurii, latinești și grecești, glăsuiesc despre practica botezării copiilor mici

IV.1. Catacombele Romei - *Orașul etern*

Când se face referire la practica botezului pruncilor în Biserica primară, este necesar să se acorde o atenție considerabilă inscripțiilor creștine de pe morminte sau, mai bine zis, epitafurilor, ca mărturii ale botezului copiilor și nou-născuților.

Dacă până cum am încercat să decelăm dovezile privind pedobaptismul, ajutându-ne de mărturiile biblice și patristice, în acest stadiu nutrim certitudinea că inscripțiile creștine străvechi ne pot ajuta la fel de mult în această privință și reprezintă dovezi incontestabile ale practicii botezării pruncilor și, respeciv, a nou-născuților în secolele primare ale Bisericii creștine.

Inscripțiile creștine timpurii, care, în mare parte, ne vin din împrejurimile Romei, ne furnizează mărturii despre practica botezării copiilor și a nou-născuților din secolul al III-lea. Inscripții ce pot fi identificate ca fiind creștine găsim de la sfârșitul secolului al II-lea, dar numai începând cu secolul al III-lea devine semnificativ numărul inscripțiilor datate. Aproape toate inscripțiile creștine timpurii sunt epitafuri.

Pe plăcile de marmură care închid *loculi*[437], au fost gravate inscripțiile – grecești sau latinești – pe care le citim cu emoție și

[437] În pereții catacombelor se află acele cavități dreptunghiulare, numite *loculi*, unde erau depuse trupurile decedatului. Acestea sunt morminte simple de/în perete, de formă dreptunghiulară, care sunt decupate pe ambele părți ale peretelui.

care aruncă o rază de lumină asupra vieții și a sentimentelor credincioșilor, ale căror trupuri *odihnesc* în necropola subterană.

Ca și pe vremea poetului Aurelius Prudențiu († 413 d.Hr.), pelerinii zilelor noastre coboară, în grupuri, profund emoționați, în Roma subterană, în aceste galerii obscure și silențioase pe care le numim *catacombe* și care constituie comorile glorioase ale *Orașului Etern* și sursele cele mai autentice ale vieții și doctrinei Bisericii creștine din epoca primară.

Catacombele sunt cimitirele subterane, săpate de primele generații de credincioși în jurul zidurilor Romei. Ele au fost dezvoltate de-a lungul secolelor și folosite ca locașuri de înmormântare din secolul al II-lea până în secolul al V-lea. Necropole similare există și în alte orașe antice, cum ar fi Napoli, Siracuza, Malta, Alexandria etc. Cele din capitala Imperiului, prin întinderea lor prodigioasă, prin varietatea și bogăția decorației și epigrafiei lor, sunt cele mai importante și cele mai cunoscute.

Numele de *catacombă* a desemnat inițial doar un loc anume, un mic cimitir subteran din Roma, la mică distanță de *Via Appia*, cimitirul San Sebastiano, singurul care nu a încetat niciodată să fie vizitat în Evul Mediu. Acest cimitir a fost situat în regiunea cunoscută sub denumirea de *ad catacombas*, în limba greacă veche însemnând „înspre vale/râpă" (κατά κυμβής) [katá kymbḗs]. În acest loc, de fapt, *Via Appia* traversează o râpă destul de extinsă, o depresiune care a fost și mai accentuată în timpul Imperiului Roman. Regiunea își datorează numele fizionomiei terenului. Mai târziu, în secolul al IX-lea, sensul prim și propriu al cuvântului a fost uitat; un nume comun a fost dat în mod necorespunzător: fiecare cimitir subteran a fost numit *catacombă*.

Primii creștini și-au numit locul de înmormântare *cimitir* (χοιμητήριον), adică un loc de odihnă, un dormitor, unde trupurile lor, după trecerea din viața aceasta, primind un mormânt asemănător cu cel al Mântuitorului, s-au odihnit în timp ce așteptau, în pacea Domnului Hristos, ceasul învierii. În acest sens, ne amintim că Însuși Domnul nostru Iisus Hristos a spus, atunci când

a vorbit despre Lazăr, care, timp de patru zile, a fost în mormânt: „Prietenul nostru Lazăr *a adormit*" (In 11, 11). Pentru a desemna sfârșitul acestei vieți, precum și pentru a aduce rugăciuni pentru cei chemați la Domnul, creștinii foloseau, îndeosebi, următoarea serie de cuvinte. Astfel, pentru „a muri": pausatio, - onis = pauză, oprire, odihnă, moarte (Albert Blaise, *Dictionnaire Latin-Français des Auteurs Chrétiens*, Éditions Brepols S. A., Éditeurs Pontificaux, Turnhout, Belgique, 1954, p. 602); requiētio, -onis = odihnă (*Ibidem*, p. 716); requiesco, -ere = a se odihni, a se reface, a se calma (*Ibidem*, p. 716); dormitorium, -ii = dormitor (*Ibidem*, p. 292); petītus, -us = întrebare, dorință, voință, cerință (*Ibidem*, p. 622); petītio, -onis = rugăciune, cerere către Dumnezeu (*Ibidem*, p. 621); accersitio = întoarcere la Dumnezeu (*Ibidem*, p. 42); functus, -a = decedat, defunct (*Ibidem*, p. 368).

Pentru „înmormântare" erau uzitați termenii: *depositus*, *depositio* = depunere, înmormântare.

Redescoperirea acelor *loculi* este destul de fascinantă, totuși ceea ce sunt și modul în care au fost folosite este de un interes mai mare. Catacombele sunt cimitire subterane care au fost sculptate în *tuf*-ul de rocă vulcanică care se găsește în zonă. Această rocă, care poate fi găsită în toată Italia, este o rocă destul de ușor de sculptat, dar este suficient de solidă pentru a fi folosită în majoritatea construcțiilor romane, odată ce vine în contact cu aerul și se întărește. Fiecare catacombă este formată din galerii subterane, fiind mai mult sau mai puțin numeroase, pe diverse etaje. De obicei, există trei etaje suprapuse, uneori cinci. Aceste etaje comunică între ele fie pe scări, fie pe versanți sau pante; se întâmplă a se trece de la unul la altul fără ca măcar să se observe. Galeriile lungi și înguste se extind în linii sinuoase, se suprapun, formează un veritabil labirint, unde te poți pierde cu ușurință.

În pereții laterali ai galeriilor, *fossores* sau săpătorii au sculptat cavitățile *loculi*-lor, cavități orizontale și dreptunghiulare, în care defunctul a fost „depus". Fiecare *loculus* era închis vertical de o tablă de marmură sau de cărămizi.

Un mormânt mai distins și uzitat pe scară largă în secolul al IV-lea este *arcosolium*, adică un mormânt sculptat în formă de sarcofag și surmontat de o nișă curbată și arcuită.

În cele din urmă, *sarcofagul* este ca un sicriu dreptunghiular din piatră unde corpul este așezat; cuvântul provine din limba greaca veche σαρκοφάγος și înseamnă „mâncător de carne". *Arcosolium* și sarcofagele se găsesc, de obicei, în camere de înmormântare numite *cubicula*, care sunt foarte decorate[438]. Aceste *cubicula* erau camere sau cavouri destinate înmormântării familiilor înstărite sau membrilor unei asociații[439].

Sursa: Pierre Maranget, *Les catacombs de Rome*, Paris, 1935, p. 6.

Scara care dă acces la catacombe (catacomba lui Pretextat). În catacombe, există în general trei etaje suprapuse, uneori cinci. Aceste etaje comunică între ele prin scări sau pante.

---

[438] Melanie Perialis, *The Roots of Early Christian Imagery in the Roman Empire: Archaeological and Artistic Evidence*, the Degree of Master of Art at Concordia University Montreal, Quebec, 2010, *mss.*, pp. 42-44.

[439] Pierre Maranget, *Les catacombs de Rome*, Paris, 1935, p. 3 *sqq.*

Sursa: Pierre Maranget, *Les catacombs de Rome*, Paris, 1935, p. 5.

O galerie din catacomba Priscilla. În pereți se află cavitățile dreptunghiulare, „loculi”, unde au fost „depuse” trupurile celor chemați la Domnul.

Sursa: Vincenzo Fiocchi Nicolai, Fabrizio Bisconti, Danilo Mazzoleni, *Les catacombes chrétiennes de Rome. Origine, dévelopment,*

décor, inscriptions, traduit de l'édition originale italienne par Jean Guyon, Brepols Publishers SA, Turnhout (Belgium), 2000, p. 178.

Catacomba Pamphil

Cubiculum al mucenicului, cu altarul cubic care conținea probabil moaștele sale.

Sursa: Pierre Maranget, *op. cit.*, p. 6.

Arcosolium este un mormânt în formă de sarcofag, ce are în partea de sus o nișă curbată și arcuită.

Sursa: Pierre Maranget, *op. cit.*, p. 27.

O galerie din cimitirul Pamphil. Cu ce emoție intrăm în această galerie, ale cărei *loculi* sunt încă intacte, ca în secolul al III-lea.

Sursa: Pierre Maranget, *op. cit.*, p. 28.

Această mică lampă de argilă, din cimitirul Pamphil, poartă un subiect creștin: Bunul Păstor.

De la sfârșitul secolului al V-lea, până în secolul al IX-lea, catacombele nu au mai fost folosite ca locuri de înmormântare; în schimb, acum erau pline de pelerini care doreau să viziteze mormintele primilor martiri creștini. Datorită pelerinajelor din catacombe, practicile de înmormântare de la sfârșitul secolului al V-lea s-au schimbat; au început să îngroape morții în imediata apropiere a bisericilor. Mai târziu, moaștele sfinților și ale martirilor au fost mutate din catacombe în biserici noi, care le purtau numele. În consecință, începând cu secolul al IX-lea, catacombele au fost uitate. Din fericire, au fost redescoperite în 1578 de muncitori în podgoria Vigna. Această descoperire a venit la un moment ideal. Lupta dintre protestanți și romano-catolici a fost în creștere din cauza Reformei și a Contrareformei ulterioare. Descoperirile din catacombe au permis tuturor să ia act de certitudinea că folosirea icoanelor nu a fost o adăugire nouă pe care a instituit-o Biserica. Icoanele au fost folosite de primii creștini pentru a-și reprezenta credința. În mod similar, descoperirea a